

با به قدرت رسیدن شاهرخ میرزا و انتقال پایتخت از سمرقند به هرات صفحه جدیدی در تاریخ هرات باز شد. شاهرخ میرزا نه تنها خرابی‌های پدرش تیمور را بازسازی کرد بلکه به ساخت و بازسازی دیوارهای شهر، بازارها، بناهای مذهبی و عام‌المنفعه پرداخت؛ «قلعه اختیارالدین» هرات در این زمان به صورت اساسی بازسازی شد. همسر شاهرخ ملکه علیا «گوهرشاد بیگم» نیز بانی خیر بود و بناهای مذهبی باشکوهی را به یادگار گذاشت. مسجد جامع و مدرسه گوهرشاد در هرات از آثار مهم دوره تیموری هستند. گنبد به جا مانده از مدرسه گوهرشاد بیگم محل دفن وی و سایر شاهزادگان تیموری است. شاهرخ میرزا بر سر مزار پیر هرات، خواجه عبدالله انصاری بنای باشکوهی ساخت و از آن زمان به بعد یکی از زیارتگاه‌های مهم هرات به شمار می‌رود. توجه خاص شاهرخ میرزا به هرات موجب شد این شهر به عنوان پایتخت امپراتوری تیموری به مرکز علمی و فرهنگی منطقه تبدیل شود، علاقه او به آبادی و حمایت از علما، دانشمندان، هنرمندان و معماران سبب شد تا تحول فرهنگی و اقتصادی چشم‌گیری به وجود بیاید. در این دوره آثار بی‌نظیری خلق شد، مکتب هنری هرات به وجود آمد و آثار معماری نیز با خلاقیت معماران حاذق همچون قوام‌الدین شیرازی و استفاده از عناصر مختلف تزئینات معماری جزو شاهکارهای معماری اسلامی به شمار می‌روند.

سایر شاهزادگان تیموری و امیران دربار نیز علاقه‌مند به هنر بودند و در امر بازسازی بناهای مذهبی و عام‌المنفعه و ساختن باغ‌ها توجه ویژه‌ای داشتند. «بایسنغر میرزا» پسر شاهرخ میرزا علاقه فراوانی به نگارگری و خطاطی داشت. «باغ سفید هرات» به عنوان مرکز هنری و کتابخانه سلطنتی محل کار و خلق آثار زیبایی هنرمندان مشهور خطاطی، مینیاتور و نقاشی بود، آثار و نسخه‌های خطی زیادی در این محل کتابت شده که امروزه بخشی از آن‌ها در موزه‌های مشهور جهان به نمایش گذاشته شده است. قرآن بایسنغری یکی از آثار نفیس آن دوره است و شاهنامه بایسنغری به عنوان شاهکار نگارگری دوره تیموری نیز زیبایی خاص خود را دارد و امروز برگ‌های زیادی از آن در مشهد و در آستان قدس رضوی وجود دارد. این شاهزاده هنردوست در پیشرفت مکتب هنری هرات نقش بسزایی داشت. مزار بایسنغر میرزا در داخل گنبد مقبره گوهرشاد بیگم در کنار دیگر شاهزادگان تیموری قرار گرفته است.

● خاک اولیاء الله

سلطان حسین بایقرا آخرین فرمانروای تیموری در هرات توانست باهم‌رأیی دوست صمیمی و وزیر دانشور و هنرپرور خود «امیر علیشیر نوایی» بازار رونق فرهنگی و هنری هرات را گرم نگه دارد و به شکوفایی آن بیفزاید. سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوایی که هر دو در هرات متولد شده و در آنجا به فراگیری علوم پرداخته بودند در زمان حکومتاری خویش برای شکوفایی فرهنگی هرات تلاش فراوانی کردند. مدرسه سلطان حسین بایقرا که محل دفن وی نیز هست در جوار مدرسه و مسجد گوهرشاد از آثار مهم آن دوره است که چهار مناره به جا مانده از آن، نماد شکوه و عظمت معماری دوره تیموری در هرات هستند. در مجموعه گازرگاه و نواحی اطراف هرات به خصوص روستای زیارتگاه در جنوب هرات نیز فعالیت‌های عمرانی صورت گرفت. در این دوره مسجد جامع بزرگ هرات مرمت شد و امیر علیشیر نوایی به این امر همت نهاد و سرپرستی این کار مهم را به عهده گرفت.

نقش امیر علیشیر نوایی در شکوفایی فرهنگ و هنر در هرات و توابع اطراف آن در دوره حکومت سلطان حسین بایقرا خیلی پررنگ است. امیر به عنوان بانی خیر و حامی بزرگ علما، فضلا و هنرمندان خدمات زیادی انجام داد. نگارگر مشهور هرات در دوره تیموری، «کمال‌الدین بهزاد» دست پرورده نوایی بود و توانست با کسب مهارت زیاد در عرصه هنر نقاشی و مینیاتور سرآمد همه هنرمندان عصر خود شود و مکتب هنری هرات را به غنای کامل برساند. ادیبان، تاریخ‌نگاران، خطاطان، موسیقی‌دانان و سایر استادان اهل فن در این دوره پرورش یافتند و در خلق آثار ادبی، هنری و معماری نقش مهمی ایفا کردند.

حضور عالم و شاعر بزرگ همچون مولانا عبدالرحمن جامی نقش مهمی در فعالیت‌های سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوایی داشت. در منابع، بازسازی و مرمت ۳۷۰ بنای خیر را به امیر علیشیر نوایی نسبت می‌دهند. مجموعه اخلاصیه از مهم‌ترین آثار معمار امیر بوده که متأسفانه امروزه اثری از آن نمانده است. باغ نور در جوار زیارتگاه خواجه عبدالله انصاری و عمارت نمکدان به عنوان میهمانخانه در آن از آثار به جا مانده امیر علیشیر نوایی است. در نتیجه می‌توان گفت عصر تیموری در هرات عصر درخشانی بود که شاهان، شاهزادگان، امیران، علما، دانشمندان، هنرمندان و صنعتگران و رعیت همه در شکوفایی و آبادانی آن نقش داشتند.

امروزه هرات در بین مردم افغانستان به نام خاک اولیاء الله یاد می‌شود. علما

